

Key words: derivatives, dictum, cognitive onomasiology, onomasiological cognitive analysis, cognitive science, concept, mental-psyhonetix complex, modus, modus motivation, motivator, motivation onomasiological basis, onomasiological sign, onomasiological structure, proposition.

УДК 811. 161. 2' 271

Тамара Слободинська

ПРО ЗМІСТ ВИСЛОВЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ МОДЕЛЕЙ СПІЛКУВАННЯ

Статтю присвячено одній із проблем комплексної теорії моделей спілкування (комунікативної лінгвістики), а саме виокремленню зрізів розуміння семантики висловлення. Автор у науковій розвідці чітко розмежовує такі поняття, як «мова» і «мовна діяльність». З огляду на це проаналізовано рівні мови (синтаксичний і семантичний), а також окреслено специфіку мовної діяльності людини, яка позначена прагматичним, власне комунікативним, етологічним та дискурсивним зрізом і містить ідентифікацію висловлення.

Ключові слова: комплексна теорія моделей спілкування, ідентифікація висловлення, синтаксичний, семантичний, прагматичний, власне комунікативний, етологічний, дискурсивний рівні.

Постановка проблеми. Міждисциплінарно-інтегративний науковий напрям, у контексті якого спілкування людей дослідники витлумачують як системну частину їхньої поведінки й діяльності, окреслено як теорію комунікації. Центральна проблема цієї теорії – моделювання процесу взаєморозуміння людей у різноманітних комунікативних актах, що було, є і ще довго залишатиметься **актуальним**.

Комунікативний синтаксис спрямований на динамічний бік мовленнєвих одиниць – висловлень, на особливості їх актуального членування в конкретних комунікативних ситуаціях, на встановлення мовленнєвих варіантів речень, комунікативної парадигматики, особливостей модальності й перформативності, ролі порядку слів й інтонації у формуванні змісту висловлень тощо [3, с. 455].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висловлення – одиниця мовлення, побудована за законами відповідної мови; речення, розглянуте під кутом зору його комунікативної організації. Стратифікацію семантики висловлення досліджує, зокрема, О. В. Бондарко [2], місцю дієслова в комунікативному змісті речення присвячено працю

І. Г. Анікеєнко [1] тощо.

Метою ж нашої наукової розвідки є виокремлення рівнів розуміння змісту висловлення.

Завданням статті є загальний огляд сімох рівнів розуміння змісту висловленого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним засобом комунікації є природна мова, але для успішного спілкування недостатньо просто вільно володіти цією мовою. Якщо «атомом» мови є фонема чи морфема, то «атомом» мовної діяльності є висловлення, яке може складатися лише з одного слова й навіть з однієї морфеми. Те, що має сприйняти людина, яка чує адресоване їй висловлення, називаємо змістом. Змісту висловлення загалом властиві сім рівнів його розуміння.

Перший рівень – **синтаксичний**. На цьому рівні слухач мусить просто розпізнати, що почує ним є висловленням, яке складається з кількох слів. Проаналізуємо такий вислів: *«Любов до рідної мови – найприродніше й найглибінніше духовне начало людського життя»* (Д. Павличко). Це висловлення – синтаксична конструкція, що містить дев'ять повнозначних слів (чотири іменники, п'ять прикметників), а також один прийменник та один сполучник.

Другий рівень – **семантичний**: людина повинна розуміти значення розглядуваних слів і зуміти скласти з цих значень безпосередній зміст речення. З огляду на це розтлумачимо значення аналізованих слів: *любов, рідний, мова, найприродніший, найглибінніший, духовний, начало, людський, життя.*

Любов – 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; кохання (1 знач.) 2. Почуття глибокої сердечної прив'язаності до кого-, чого-небудь // Глибока приязнь, викликана родинними зв'язками. 3. До чого. Інтерес до чого-небудь // Внутрішній, духовний потяг до чого-небудь // Пристрасть до чого-небудь (СУМ, 4, с. 564). Третє значення слова *«любов»* є таким, що уможливить розуміння змісту аналізованого висловлення.

Рідний – 1. Який має кровну спорідненість, кровний зв'язок із ким-небудь // Власт. людині, яка має кровну спорідненість, кровний зв'язок із ким-небудь // Який перебуває у шлюбі з ким-небудь (про чоловіка стосовно дружини і навпаки) // Який складається з кровно споріднених осіб. 2. У знач. ім. рідні, мн. батьки. 3. перен. Близький кому-небудь духом, звичками, поглядами // Якому віддав себе, присвятив своє життя // З яким зжився, до якого звик // У якому все знайоме до дрібниць // Де або в якому хтось працює, служить, учиться тощо // З якого вийшов, до якого належить хто-небудь // Характерний для певного народу, притаманний йому. 4. У якому народився, виріс хто-небудь або який пов'язаний з чийось місцем народження. 5. Уживається у процесі пестливого звертання до кого, чого-

небудь (СУМ, 8, с. 558). Прикметниковій лексемі «*рідний*» у поданому висловленні властиве переносне значення – той, із яким зжився.

Мова – 1. Здатність людини говорити, висловлювати свої думки. 2. Сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах певного суспільства звукових знаків для об'єктивних явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їхнього комбінування у процесі вираження думок // Різновид цього комбінування у процесі вираження думок, якому властиві ті або ті характерні ознаки. 3. Мовлення, властиве кому-небудь; манера говорити. 4. Те, що говорять, чий-небудь слова, вислови (СУМ, 4, с. 768). 5. Публічний виступ на яку-небудь тему: промова. 6. Тільки одн., чого, яка, перен. Те, що виражає собою яку-небудь думку, що може бути засобом спілкування (СУМ, 4, с. 769). Лексема «*мова*» в аналізованому контексті має значення «сукупність довільно відтворюваних, загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивних явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їхнього комбінування у процесі вираження думок».

Найприродніший – природний – 1. Прикм. до природа // Створений природою, а не людиною // Який є в природі // Зумовлений, спричинений законами природи // Який здійснюється відповідно до законів природи. 2. Справжній, натуральний; протилежне ш т у ч н и й // Звичайний, не змінений чим-небудь. 3. Зумовлений звичайним ходом, розвитком подій: цілком нормальний, закономірний // Зумовлений суттю, природою чого-небудь. 4. Властивий, притаманний кому-небудь від природи, від народження. 5. Який від народження має нахил, здібності до чого-небудь. 6. Непідробний, невдаваний // Щирий, легкий, невимушений (СУМ, 8, с. 8–9). Серед усіх значень слова *найприродніший* (а це форма суперлатива від прикметника – *природний*) найкращому розумінню всього висловлення сприятиме таке значення: властивий, притаманний кому-небудь від природи, від народження.

Найглибинніший – глибинний – 1. Прикм. до глибина. 2. Який діє або провадиться на великій глибині (СУМ, 2, с. 82).

Духовний – Зв'язаний з внутрішнім психічним життя людини, моральним світом її (СУМ, 2, с. 445).

Начало – 1. Рідко. Вихідна точка, початок (про все, що має протяжність); протилежне к і н е ц ь. 2. Рідко. Початок у процесі, розвитку чого-небудь, а також сам відрізок часу, пов'язаний із цим початком. 3. Основа, суть, джерело чого-небудь. 4. Основні положення, принципи. 5. Способи, методи здійснення чого-небудь. 6. Тільки одн., Начальник, глава (СУМ, 5, с. 233–234). Із шести значень слова *начало* слухач оперуватиме першим.

Людський – Належний людям // Який є складовою частиною організму людини // Який складається з людей // Такий, як у людей (людини) // Власт., притаманний людині // Якого зазнають люди // Стос. до праці людини, людей // Який є результатом діяльності, творчості людей; народний (СУМ, 4, с. 570). Слово *людський* має таке контекстне значення: належний людям або притаманний людині.

Життя – 1. Існування всього живого; протилежне смерть. 2. Стан живого організму в стадії розвитку, зросту. 3. Період існування кого-небудь, вік // Все пережите, зроблене людиною за час її існування; біографія. 4. Спосіб існування кого-небудь. 5. Жива істота. 6. Перен. Про щось дороге, необхідне, важливе. 7. вияв фізичних і духовних сил живих істот. 8. Пожвавлення, рух, посилення діяльності живих істот. 9. Сукупність явищ, що характеризують існування, визначають розвиток чого-небудь. 10. Те, що реально існує; дійсність (СУМ, 2, с. 535). Із усіх значень слова *життя* слухач обере, очевидно, таке: *спосіб існування кого-небудь*.

Третій рівень – **прагматичний**. На цьому рівні необхідно «прив'язати» зміст речення до конкретного місця, часу й інших зовнішніх умов спілкування (зокрема зрозуміти значення займенників, якщо ними мовець послуговується). Зауважимо, що це висловлення може запропонувати вчитель учням або ж викладач студентам на занятті з української мови.

Четвертий рівень розуміння змісту висловлення – це **ідентифікація** його як мовленнєвого акту (потрібно зрозуміти, чи є висловлення запитанням, проханням, лайкою, подякою тощо). Розглядуване в нашій статті висловлення учні чи студенти мають сприйняти як цитацію, що сприятиме формуванню особливих почуттів до рідної мови.

П'ятий рівень – **власне комунікативний**. Це сприйняття висловлення у форматі конкретної комунікативної «п'єси», що може бути розіграна в діалозі чи полілозі. Це означає, що треба зрозуміти зміст висловлення в контексті всіх попередніх, а також проєктованих чи передбачуваних.

Шостий рівень – **етологічний (поведінковий)**. На цьому рівні розуміємо й оцінюємо ставлення до нас партнера з комунікації та дотримання ним норм культури спілкування.

Нарешті сьомий, останній, рівень розуміння висловлення – **дискурсивний**. Це оцінювання практичного значення почутого висловлення, тобто те, що має стосунок до розв'язання якоїсь обговорюваної проблеми. Зауважимо, що вислів Д. Павличка про мову має практичне спрямування, оскільки загострює увагу слухача на ролі мови в житті людини.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, людина в процесі мовленнєвої комунікації розуміє не лише слова й речення – вона розуміє

мовленнєві дії, вчинки й діяльнісні акти свого партнера зі спілкування. Перший і другий рівень (синтаксичний і семантичний) характеризують мову. Усі інші – прагматичний, ідентифікація висловлення, власне комунікативний, етологічний та дискурсивний – властиві мовній діяльності людини.

Автор статті аж ніяк не претендує на вичерпну характеристику заявлених зрізів, оскільки було лише накреслено площини розуміння висловлення. Предметом подальших наукових пошуків вважаємо докладну характеристику кожного зі згаданих рівнів розуміння сказаного з їхніми семантико-стилістичними варіаціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анікеєнко І. Г. Значення дієслова і комунікативний зміст висловлювання / І. Г. Анікеєнко, Л. Д. Дяченко // Мовознавство. – 1985. – № 1. – С. 43–48.
2. Бондарко А. В. О стратификации семантики / А. В. Бондарко // Общее языкознание и теория грамматики : Материалы чтений, посвященных 90-летию со дня рождения С. Д. Кацнельсона. – СПб, 1998. – С. 51–63.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

СУМ : Словник української мови. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.

Одержано редакцією 20. 02. 2013 р.

Прийнято до публікації 27. 02. 2013 р.

Тамара Слободинская

О содержании изречения в контексте теории моделей общения

Статья посвящена одной из проблем комплексной теории моделей общения (коммуникативной лингвистики), а именно, выделению срезов понимания семантики выражения. Автор четко разделяет в научном исследовании такие понятия, как «язык» и «языковая деятельность». В связи с этим анализирует уровни языка (синтаксический и семантический), а также определяет специфику языковой деятельности человека, которая обозначена прагматическим, собственно коммуникативным, этологическим и дискурсивным уровнями, а также включает идентификацию выражения. В статье сделан общий обзор названных уровней.

Ключевые слова: комплексная теория моделей общения, идентификация выражения; синтаксический, семантический, прагматический, собственно коммуникативный, этологический, дискурсивный уровни.

Tamara Slobodynska

Contents of an utterance viewed through the communicative model theory

Summary. The article is devoted to one of the problems of complex theory of models of communication (communicative linguistics), namely to distinguishing the levels of understanding of semantics of the utterance. The author in the scientific research definitely differentiates such notions as “language” and “communicative activity”. Considering it, the levels of the language (syntactic and semantic) are analyzed, the peculiarities of personal communicative activity are also defined, which is noted by pragmatic, communicative, ethological and discourse level and considers the identification of the utterance. In the article the general survey of the mentioned levels is suggested.

Key words: complex theory of models of communication; syntactic, semantic, pragmatic, communicative, ethological, discourse levels.